

dr hab. Krzysztof Firlus

Ruda Śląska, 10.12.2023 r.

Dziedzina: sztuki

Dyscyplina artystyczna: sztuki muzyczne

Akademia Muzyczna im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

magistra Tomasza Pokrzywińskiego

Zlecniodawca recenzji

Rada Dyscypliny Artystycznej Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina

OCENA PRACY DOKTORSKIEJ

Praca doktorska Pana Tomasza Pokrzywińskiego napisana pod kierunkiem Pani prof. dr hab. Lilianny Stawarz, zatytułowana *Wiolonczela jako samodzielny instrument realizujący basso continuo we włoskiej sonacie pierwszej połowy XVIII wieku* składa się z dzieła artystycznego w postaci płyty CD pt. *Il Continuo Virtuoso* oraz opisu tegoż dzieła. Podzielony jest on na osiem rozdziałów zamkniętych w trzech częściach, z których pierwsza przybliża kontekst historyczny zagadnienia, uzasadniając jednocześnie stosowność użycia wiolonczeli we włoskich sonatach przeznaczonych na skrzypce i violone. Autor w interesujący sposób opisuje zawiloci związane z terminologią i organologią instrumentów basowych, co natomiast najistotniejsze – zainspirowany tekstem Davida Watkina – przedstawia przekonujące argumenty historyczne, wskazujące na brak praktyki dublowania linii basu przez wiolonczelę i klawesyn w okresie, do którego odnosi się zarejestrowany na płycie materiał. Poddanie w wątpliwość kilkudziesięcioletniej (jak się okazuje jedynie XX-wiecznej) praktyki wykonawczej, opartej – jak pisze sam Dysertant – na nonszalanckich wnioskach Franka Thomasa Arnolda – wymaga odwagi, ale i niezależności oraz umiejętności krytycznego myślenia. Odkrycie to staje się podwaliną i punktem wyjścia dla całej rozprawy.

W Części II – będącej właściwym opisem dzieła artystycznego - Autor analizuje wybrane sonaty pod kątem ich struktury i budowy formalnej. Znajdujemy tu także wyczerpujące zestawienie wykorzystanych przezeń środków do realizacji *basso continuo* na wiolonczeli, które to - zilustrowane przykładami nutowymi – staje się swoistym kompendium wiedzy nt. technik umożliwiających kreatywną, barwną i interesującą realizację cyfrowanej partii basu

z uwzględnieniem idiomatyki instrumentu. Zwracam tu szczególną uwagę na wysokie walory pedagogiczne tej części dysertacji.

W Części III Pan Tomasz Pokrzywiński prezentuje partytury utrwalonych na płycie kompozycji, zawierające zapis autorskiej realizacji basu cyfrowanego. Jest to bez wątpienia kwintesencja całej części pisemnej, do której prowadzi narracja już od pierwszych jej zdań. Tu właśnie teoria spotyka się z praktyką, a przedstawione w Części II techniki wiolonczelowej realizacji *continuo* znajdują odzwierciedlenie w kunsztownym i niezwykle kreatywnym opracowaniu partii basu. Dodatkowo zestawienie w partyturze oryginalnej linii basowej z jej rozpisaną realizacją umożliwia porównanie obu i dokładną analizę przedsięwziętych przez autora działań, mających na celu jej wzbogacenie.

Część pisemną pracy doktorskiej oceniam bardzo wysoko ze względu na jej walory:

- naukowe - Autor zajmuje czytelne stanowisko w dyskusji na temat sposobu realizacji *basso continuo* na wiolonczeli; w zasadzie niejako ją „reanimuje”, a na gruncie polskim – otwiera. Praktyka ta jest w zasadzie wciąż mało popularna, mimo poruszenia jej problematyki już przed trzema dekadami przez Davida Watkina;
- pedagogiczne – treści, jakie niesie ze sobą Część II dysertacji, zwłaszcza zaś zestawienie i opis środków umożliwiających wysoce artystyczną realizację basu cyfrowanego na wiolonczeli, mogą być niezwykle pouczające – i to nie tylko dla adeptów sztuki gry na tym instrumencie, ale i dla dojrzałych, koncertujących wiolonczelistów;
- praktyczne – partytury omawianych XVIII-wiecznych włoskich sonat z dołączoną autorską propozycją wiolonczelowej realizacji partii *basso continuo*, podparte do tego znakomitym nagraniem, stanowią wartościową syntezę części poprzednich, ukazując praktyczne zastosowanie poruszonej przez Autora problematyki; jest to rzecz absolutnie oryginalna i pionierska.

Dzieło artystyczne w postaci płyty CD, będącej głównym elementem pracy, a zatytułowanej *Il Continuo Virtuoso*, zawiera nagranie następujących kompozycji:

- A. Corelli, Sonata a Violino e Violone o Cimballo, op. 5 nr 8
- A. Vivaldi, Sonata a Violino e Violoncello, op. 2 nr 3
- G. Visconti, Sonata a Violino, e Violone, o Cembalo op. 1 nr 3
- F. M. Veracini, Sonata a Violino solo e Basso, op. 1 nr 1.

Na płycie towarzyszy Doktorantowi na skrzypcach barokowych Pani dr hab. Martyna Pastuszka.

Trudno o bardziej trafny tytuł dla omawianej płyty. Określenie „il continuo virtuoso” rozpatruję tu dwojako: z jednej strony jako podkreślające niezwykle rozmach i wirtuozerię realizującego partię

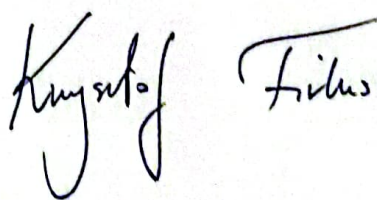
basu Pana Tomasza Pokrzywińskiego – nie jednak wirtuozerię pustą, nastawioną na szybkość i efekt, lecz dojrzałą – polegającą na doskonałym opanowaniu i „rozumieniu” zarówno swojego instrumentu, jak i tkanki muzycznej, z którą Artysta się styka. Z drugiej zaś strony „il continuo virtuoso” (wł. *virtuoso* – cnotliwy) interpretuję jako *continuo* bogate w wartości, charakteryzujące się wieloma walorami, a nawet - pozwolę sobie użyć określenia - „cnotami artystycznymi”. Doktorant prezentuje bardzo kreatywne podejście do realizacji basu, w pełni potwierdzające sensowność zapisu cyfrowania dla instrumentu, jakim jest wiolonczela, a tym samym – konstytuując postawione w swej dysertacji tezy. Czyni to z wielkim smakiem, przy jednoczesnym zachowaniu idiomatyki instrumentu. Jego grę cechuje mnogość zastosowanych barw i środków: dyskretne użycie flażoletów, zmiany faktury mimo pierwotnie niezmiennego kształtu linii basowej, wykorzystanie figuracji harmonicznnej i melodycznej oraz techniki imitacyjnej, polifonizacja, miejscowe prowadzenie dwugłosu, wykorzystywanie techniki *nota contra notam* z umiejętnym unikaniem niezgrabnych równoległości, kreatywna rytmizacja głosu basowego, zgodna z charakterem danego tańca, imitacje melodyczno-rytmiczne głosu skrzypcowego czy wysmakowane i subtelne stosowanie ozdobników, takich jak tryle, mordenty, tiraty. Dużym wyzwaniem – z którym Artysta zresztą poradził sobie znakomicie – jest w omawianym nagraniu częste stosowanie wielodźwięków – od dwu- po czteroskładnikowe. To zresztą technika niezbędna, jeśli mówimy o realizacji basu cyfrowanego, dająca możliwie pełny obraz zapisanej przez kompozytora harmonii. Pan Tomasz Pokrzywiński wykorzystuje tu zarówno grę akordową, jak i *arpeggia*, czterodźwięki oraz trójdzźwięki w układzie skupionym i rozszerzonym - charakterystycznym dla techniki wiolonczelowej, co wzmaga wrażenie wielogłosowości, a wręcz efekt wykorzystania wielu instrumentów. Realizację akordową *continuo* cechuje tu właściwy dobór komponentów harmonicznnych – unikanie dublowania składnika występującego w partii skrzypiec na rzecz preferowania ingrediencji dysonujących, z jednoczesną dbałością o ich prawidłowe rozwiązanie, kiedy tylko jest to możliwe. Technika akordowa znajduje również zastosowanie w kreowaniu muzycznego charakteru konkretnych ogniw (jak to ma miejsce chociażby w I części sonaty F. M. Veracinięgo). A skoro o kształtowaniu charakteru mowa, docenić należy u Doktoranta właściwy i bogaty dobór środków artykulacyjnych, nadający bądź to gładki ton przebiegowi muzycznemu, bądź też wzmacniający jego energetykę. Interesującym sonorystycznie zabiegiem jest zastosowanie techniki *pizzicato*, również w połączeniu z artykulacją *legato* w przypadku szybszych przebiegów, co stanowi udaną imitację techniki lutniowej. Wiolonczelista udowadnia swoje kompetencje w umiejętnym figurowaniu linii basu, przy jednoczesnym zachowaniu dokładnego jej zarysu. Właśnie ta wierność tekstowi – utrzymanie możliwie nienaruszonego, pierwotnego kształtu partii basu przy zabiegach dyminucyjnych, pozostawienie oryginalnej wersji tam, gdzie nie ma potrzeby jej ubogacania - świadczy o dojrzałości Wykonawcy.

Niesprawiedliwością przy omawianiu dzieła artystycznego *Il Continuo Virtuoso* byłoby pominięcie osoby Pani Martyny Pastuszki, realizującej z wielką wrażliwością i wyczuciem partię skrzypiec we wszystkich nagranych sonatach. Jej wyrafinowana gra, pełna smaku i bogactwa pomysłów interpretacyjnych z całą pewnością wywarła znaczący wpływ na Wykonawcę partii *continuo*. Nie sposób nie docenić u obojga muzyków spójności narracyjnej, wspólnego nadawania kierunku frazie i dążenia ku punktom napięcia i rozluźnienia. Ich grę, pełną agogicznej elastyczności, cechuje wyraźna wzajemna inspiracja, będąca często efektem *ex tempore*, dającym wrażenie spontaniczności i improwizacyjnego charakteru – tak pożądanego w stylu włoskim. Oboje Wykonawców cechuje również duża dbałość o kulturę dźwięku (zwłaszcza warta docenienia w przypadku gęstych

wiolonczelowych pochodów akordowych w *gigue*) i – co wcale nie oczywiste - intonacja oddalona od dzisiejszego systemu równomiernie temperowanego – prezentująca współbrzmienia w ich najczystszej postaci, co możliwe jest do osiągnięcia w przypadku instrumentów nieklawiszowych i bezprogowych. Dodatkowo analiza gry Pana Tomasza Pokrzywińskiego w kontekście duetowym pozwala na wyodrębnienie dalszych atutów jego wrażliwości muzycznej, jakimi są: osiąganie artykulacyjnej spójności poprzez unifikowanie środków artykulacyjnych oraz przejmowanie solistycznej inicjatywy we fragmentach, w których partia *continuo* staje się partią wiodącą. Wreszcie warta podkreślenia i szczególnego docenienia jest autorska znakomita realizacja dźwiękowa i reżyserska nagranych materiałów.

Konkluzja

Praca doktorska Pana magistra Tomasza Pokrzywińskiego – zarówno dzieło artystyczne, jak i jego opis – prezentuje bardzo wysoki poziom naukowy, pedagogiczny oraz artystyczny. Stanowi istotny głos w dyskusji na temat wiolonczelowej realizacji *basso continuo*. Założenia i wnioski Dysertanta są przejrzyste i logiczne. O ile prace teoretyczne dotyczące tego zagadnienia były nam dostępne już wcześniej, o tyle nagranie płytowe *Il Continuo Virtuoso* wraz z zapisem nutowym realizacji basu cyfrowanego, zajmującego Część III pracy pisemnej, stanowią rzecz absolutnie pionierską i unikatową o wielkiej wartości. Dlatego też pracę tę przyjmuję bez zastrzeżeń i stwierdzam, iż spełnia ona wymagania ustawy z dnia 14 marca 2003 roku, Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 roku oraz Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce z 30 sierpnia 2018 roku, rekomendując nadanie Panu Tomaszowi Pokrzywińskiemu stopnia doktora sztuk muzycznych.

Krzysztof Firlus